

Maktväxling ligger också i socialdemokraternas intresse

Dagens Nyheter den 1 september 2006

Svensk socialdemokrati har suttit i regeringsställning sedan 1932 så när som på nio år. Många av partiets insatser under denna långa period värderas högt av stora grupper medborgare – på goda grunder. Det gäller inte minst partiets ledande roll i uppbyggnaden av sociala trygghetssystem och utbildning under de första decennierna efter andra världskriget, ofta i samarbete med andra partier. Det gäller också insatser inom barnomsorg och äldreomsorg, som underlättat gifta kvinnors förvärvsarbete. Man kan också peka på partiets positiva inställning till frihandel, ekonomisk tillväxt, teknisk utveckling och strukturomvandling.

Men det är också lätt att peka på inslag i partiets politik som många medborgare – även i detta fall på goda grunder – finner tvivelaktiga eller skadliga. Uppenbara exempel är partiets bristande förståelse för de mindre företagens betydelse och arbetsvillkor, och senfärdigheten att avveckla krigstidsregleringar på kapital- och kreditmarknader, valutamarknad och bostadsmarknad. I dag drabbas många medborgare också av partiets ovilja att tillåta valfrihet när det gäller viktiga sociala tjänster, såsom barnomsorg, skola, sjukvård och äldreomsorg. Många finner det egendomligt att partiet betraktar valfrihet när det gäller tandkräm och tröjor som viktigare än valfrihet när det gäller omsorg av barn och gamla föräldrar.

Det finns naturligtvis olika uppfattningar om hur man skall väga positiva och negativa politiska insatser av olika slag – och ibland också om vad man skall betrakta som positivt eller negativt. Man kan också göra olika bedömningar om vilken politik som socialdemokraterna i praktiken skulle bedriva om man på nytt skulle få väljarnas förtroende – liksom vilken politik den borgerliga alliansen skulle bedriva om den vinner höstens val. Man kan också ha olika mening om vilka grupper som skulle ”vinna eller förlora” på olika regeringsalternativ – särskilt som effekterna av vidtagna åtgärder ofta blir helt andra, ibland rent av de motsatta, till de som politikerna ställt i utsikt. Det beror delvis på att politiska beslut i regel baseras på direkta (omedelbara) effekter, medan indirekta (långsiktiga) effekter ofta försummas. Det hindrar nu inte att vi som väljare på bästa möjliga sätt bör försöka bedöma hur politiska åtgärder kan väntas påverka både samhället i stort och levnadsvillkoren för specifika samhällsgrupper.

Men i dagens Sverige finns det, enligt min mening, en ännu viktigare fråga inför höstens val, nämligen behovet av växling vid makten efter 65 år (sedan 1932) med socialdemokrater i regeringsställning. Jag skulle vilja betona tre skäl till maktväxling.

Ett skäl är att varje regering gör en massa dumheter, som de ansvariga själva har svårt att rätta till eftersom det går prestige i vad man åstadkommit. Varje regering föder upp nya ”heliga kor”, som en ny regering har lättare att slakta. Den dyra men ineffektiva arbetsmarknadspolitikerna är ett exempel – återspeglad i fortsatt hög arbetslöshet. Ett annat exempel är bostadspolitikerna, återspeglad i bostadsbrist, en godtycklig hyresstruktur och en situation där goda kontakter och förmögenhet ofta är avgörande för möjligheten att få en egen bostad. Vi vet också att stora brister har växt fram under årens lopp inom sjukvård, äldreomsorg, skola, högre utbildning och offentligt finansierad forskning.

Det finns inga garantier för att en ny regering skulle lösa dessa problem. Men den skulle vara mindre låst vid tidigare beslut än det parti som är huvudansvarigt för dagens förhållanden, exempelvis inom just dessa områden.

Ett andra skäl varför det är viktigt med växling vid makten är att många som är starkt beroende av politiska beslut blir rädda för att stöta sig med ”permanent” makthavare. Man biter inte gärna den hand som föder en. Ämbetsmän kan exempelvis inte undgå att tänka på sin karriär. För många år sedan försökte jag uttrycka saken med en aforism: ”Det finns inget tystare än en ämbetsman klättrande i sin karriärstege”. Det gäller inte längre. I dag har många av de klättrande ämbetsmännen blivit förkunnare av regeringspolitik.

Men det är inte bara ämbetsmän som är starkt beroende av politikens välvilja. Organisationer får ofta makt och subventioner av staten. Företag behöver ofta tillstånd, och får i många fall också specifika förmåner av staten. Forskare behöver anslag antingen direkt genom regeringsbeslut (exempelvis via statsbudgeten) eller via fonder med politiska representanter. Kultur och medier är också starkt beroende av politikens välvilja, inte minst tv och radio som behöver koncessioner. Allt detta föder konformism, som förvärras vid långa regeringsinnehav. Den politiska korrekthetens förlamande slöja läggs över samhällsdebatten när samma parti år efter år sitter vid makten – oavsett vilket parti det är.

Ett tredje, och besläktat skäl till maktväxling är att långvariga regeringsinnehav ofta leder till maktmissbruk: ”makt deformerar, absolut makt deformerar absolut”. Det är välkänt att generaldirektörer i viktiga ämbetsverk i stor utsträckning hämtas från regeringspartiet eller från partier som stött regeringen, trots att detta bryter mot principen att ämbeten skall tillsättas efter kompetens. Regeringen har också politiserat universitetens styrelser, med socialdemokrater på centrala styrelseposter vid viktiga universitet. Ett provokativt exempel på maktmissbruk inom medieområdet är regeringens beslut att utse sin före detta vice statsminister till ordförande i Sveriges Television; inte ens Berlusconi kom på en sådan idé.

I vissa fall går beroendeförhållandet i motsatt riktning. Ett regeringsparti kan bli så beroende av en rik och mäktig organisation att denna får ett dominerande inflytande över regeringen. Det mest uppenbara exemplet i Sverige är den socialdemokratiska regeringen beroendeställning till LO och dess förbund. Det socialdemokratiska partiet får både finansiella resurser och direkta arbetsinsatser i valrörelsen från LO-sidan, medan LO i utbyte får förmåner av olika slag från staten. Det mest långtgående exemplet var LO:s krav på att ta över kontrollen av landets aktiebolag med hjälp av skattefinansierade löntagarfonder – trots att flera i partiets ledning ogillade förslaget. Ett annat exempel är statens subventioner av fackliga medlemsavgifter (via skatteavdrag), varigenom de fackliga organisationerna kan hålla högre avgifter än eljest, och därmed också få mer resurser för att stödja det socialdemokratiska partiet.

Eftersom problemet är generellt är det inte förvånande att liknande effekter uppträder på olika politiska nivåer, alltifrån nationell till kommunal nivå. Problem finns inom den kommunala sektorn oavsett om kommunerna är socialdemokratiskt eller borgerligt styrda. Inte heller är problemen unika för Sverige. Kända exempel från andra länder är de långvariga regeringsperioderna för Liberaldemokraterna i Japan, Kristdemokraterna i Italien och PRP i Mexiko. I samtliga fall har det visat sig svårt att rätta till tidigare misstag inom politiken. Det finns också grava exempel på konformism och maktmissbruk i dessa länder.

Det är uppenbart att maktväxling på regeringsnivå är angeläget bland borgerliga sympatisörer. Men i ett långsiktigt perspektiv är maktväxling ett brett samhällsintresse – också för socialdemokratiska sympatisörer m– just av de skäl som jag räknat upp. Det är en viktig samhällsuppgift i dag att stoppa marschen mot enpartistyre.

Ibland hör man motargumentet att socialdemokraterna bör få sitta kvar (för evigt?), eftersom partiet har stor regeringserfarenhet. Men det är inte uppenbart varför Per Albin Hanssons, Gustaf Möllers, Gunnar Strängs eller Tage Erlanders regeringsduglighet – och allmänna livserfarenhet – skulle ha gått i arv till dagens statsråd.

ASSAR LINDBECK